

שהיא גרידה ע"ג קרקע היה ס"ד לומר שקונה לר' נתן, ולמסקנא לא קני, וצריך מסירה שהיא כענין חזקה, המתאימה גם בקרקע, ולר' נתן וחכמים גם זה לא מהני דסוף סוף אין כאן חזקה בגוף הקרקעות המשועבדות בו, וצריך גם שטר.

ונראה דבמקום דמהני מסירה, גם המשיכה (במקום שמועלת) יכולה להקרא 'מסירה' וכן להיפך. דשני הקנינים הולכים אל מקום אחד ומבצעים מסירה (או משיכה) הנאותה לחפץ. וק"ל. ולכן נקט ת"ק דברייתא משיכה, ואין רצונו לאפוקי מסירה, שהוא עצמו (למסקנא) רבי דנקט באיך ברייתא מסירה, ובעצם שניהם משמשים במקום לשון העברה (ולאפוקי כתיבה שהיא ענין אחר וק"ל). ומ"מ הסבירו בגמרא חילופי הלשון לפי חילוקי הרשויות וק"ל. (וזה מתאים יותר לגרסת הרשב"ם דל"ג בר' נתן ואותיות 'במסירה' ובשטר כהתוס', דל"ג זו נראה שיש כאן ניגוד בין משיכה ומסירה, ואינו כן, דגם המשיכה יכולה להתפרש מסירה כנ"ל או להתחלף במסירה ברה"ר. ועיקר הדיון כאן הוא על הצורך בכתיבה). (בדרך טובים)

(ע"ב) 'הכא במאי עסקינן דאמר ליה לך משוך וקני, מר סבר קפידא...' — שיטת רשב"ם

ור"י ועוד, שקנין משיכה עדיף ממסירה, ורק כאשר אין קונים במשיכה, כגון ברשות הרבים, ניתן לקנות במסירה. ולפי זה אפשר שלכך סוברים חכמים 'קפידא הוי' — שמקפיד על קנין מעולה. ואכן הסתפק ר"י במקרה הפוך, שאמר 'לך אחוז וקנה' — האם מועיל קנין משיכה. ואולם שיטת ר"ת שקנין מסירה מועיל אף במסמטא, והוא עדיף על משיכה, ואעפ"כ יש כאן 'קפידא'. (ושמא לשיטתו, יודה רבי שאם אמר 'אחוז וקני' שלא תועיל משיכה).

והיה מקום לומר שלא אמרו 'קפידא' אלא בכגון זה שהוא ברה"ר, שלא מועילה שם משיכה, והרי ברצונו לעכב את הקנין עד שייכנס לסימטא, אבל בקנין שאפשרי לעשותו כעת, מה אכפת לו כיצד יקנה. אך אין צריך לכל זה, שכיון שכוונתו היתה להקנות בדרך זו, אי אפשר להועיל קנין אחר. (וכעין זה להלן קנב. 'שמא לא גמר להקנותו אלא בשטר ואין שטר לאחור מיתה'. וע' חזו"א אה"ע קמו — לדף מב סק"ט). וצריך עיון ובדיקה בכל זה.

— **'הב"ע דא"ל לך משוך וקני** — תמוה מאד, מאי פסקת דכן א"ל עד שנתבטא 'לא קנה עד שימשכנה'. ולרשב"ם י"ל קצת, דכיון דמשיכה עיקר הקנין, ומסירה רק במקום ומשום דא"א במשיכה, לכן מן הסתם אומר לו משוך, דלאו כ"ע דינא גמירי שאפשר ברה"ר גם במסירה. (ורבנו גרשום מפרש שא"ל משוך משום שהוא קנין טוב יותר). אך לר"ת קשה (וגם לרשב"ם דוחק, דאדרבה זה מה שמלמד רבי שספינה נקנית במסירה וכן ראוי ונכון להודיע ולעשות, ולמה יבואו חכמים וידברו באופן המעלים את הקנין הקל).

ולפי הנראה לכאן, בזה גופא פליגי, דלרבי מסירה היא העיקר המתאים אליבא דאמת לספינה, ואף לשון משיכה לא יוצא מכלל מסירה אלא מראה מקום הוא לו. ולרבנן משיכה עיקר ומסירה מועילה בתור משיכה, ואך אם אמר בפירושו, ולכתחילה ראוי ללכת לעיקר הקנין. וצ"ע. (בדרך טובים)

דף עז

'אמר רב אשי: סברא נמי הוא, דאותיות מילי נינהו ומילי במילי לא מיקנין' — על דרך הרשב"ם נראה דהכי פירושו: אי סלקא דעתך מסירת השטר ליד קונה אינה כמסירת לזה למלוה בשעת ההלוואה — שההלוואה מוכיחה עליו ואין להפריד הנייר מן התוכן — אלא הוא ושעבודו תרתי מילי נינהו,

כדאמר ר"פ וכדמסבר רב כהנא, אם כן, גם כתיבה מפורשת לא תעזור, דאין כאן שום מעשה מתלווה, וסתם כתיבה המפרשת מלים שנאמרו בעל-פה אינה מוסיפה דבר על עצם המלים, וכמו שבע"פ אינו אלא מילי, כך בכתיבה — אלא על כרחך אין להפריד בין השטר לתוכנו ד'זכי לצור עפ"י צלוחיתו הוא צריך?' וכשאלת רב אשי לעיל, וממילא עצם מסירתו לקונה היא כמסירת לזה למלוה, ותו לא מידי בעינן. ועיין. (בדרך טובים)

'זכו בשדה (זו) לפלוני וכתבו לו את השטר, חוזר בשטר ואינו חוזר בשדה' — הראשונים עמדו על טעם הדבר, מדוע חוזר בשטר, הלא לכאורה אין לו הפסד בכתיבתו, כי אם זו מתנה — גם אם יכתבו שטר אינו חייב באחריות מתנתו אם יטרפוה, ואם מכר — גם ללא שטר חייב באחריות, כל שמכר בעדים (לעיל מא:). ואם טוען ואומר, שמא לא ימצא את העדים בכל פעם שבה לגבות על ידם ממשעבדי, וע"י השטר יגבה בכל עת — כל שכן שאין לשמוע לו, 'כיון דמן הדין גבי ממשעבדי, וכוונת המוכר להפקיע דינו, אנו מחוייבין לרדוף אחר הצדק שלא יפיק זממו לעוות הדין' (לשון הרא"ש). ושלוש שיטות בדבר; —

א. אין חילוק בין שטר מכר לשטר מתנה, בשניהם חוזר. והטעם — שלא נוח לו בפרסום הדבר ע"י כתיבת השטר, שאנשים יסברו שאין לו נכסים, או יסברו שנכסיו משועבדים ולא יאותו להלוותו. (תוס'. וע"ע ברמב"ן טעמים אחרים).

ב. דוקא בשטר מתנה חוזר, שיסברו העולם שאין זה שטר מתנה אלא שטר-חוב או שמכר ושיעבד קרקעותיו, כנ"ל. אבל בשטר מכר — אינו חוזר, כי מסתמא על דעת שיכתוב לו שטר קנהו מאתו. (כך הביאו התוס' והרא"ש בשם ר"ת. והרא"ש הקשה על כך, לו יהא שכך דעתו, הלא אפילו אמר כן בפירוש יכול לחזור בו. ובתוס' כתובות נה. ד"ה כתובות) כתבו בשם ר"ת 'דאף במתנה חוזר', וכשיטה הראשונה).

ג. דוקא בשטר מכר חוזר, שאינו חפץ שיהא עליו שעבוד בשטר, אבל במתנה שאין השטר אלא לראיה — אינו חוזר, שאין עושים תקנה לרמאי, שמוכת הדבר שרוצה לחזור בו ממתנתו. (ריב"ם — מובא בתוס' בכתובות שם ובהג"א). (באור שיטתו, שבמכר שיש לו שעבוד, יכול לטעון שע"י השטר יתפרסם הדבר שכל נכסיו משועבדים. לא כן בשטר מתנה שאין בו שעבוד. — עפ"י שו"ת הב"ח י.)

'על מנת שתכתבו לו את השטר — חוזר בין בשטר בין בשדה' — יש מקשים, כיצד יכול לחזור בו, הלא קיימא לן 'כל האומר 'על מנת' כאומר 'מעכשיו' דמי' והרי הלה כבר זכה בשדה, וכיון שקניית השדה מותנית בכתיבת השטר, איך יכול לחזור בו מהשטר? יש אומרים, הואיל ותנאי זה הוא לחובתו, אי אפשר לכתוב שטר בעל כרחו, הוא עשאו שלוחים לכתובת השטר והוא יכול לבטל השליחות.

ולי נראה שלא דוקא בכגון זה, אלא גם אם אמר 'זכו בשדה זו לפלוני על מנת שתתנו לו מאתים זוז' — יכול לבטל את התנאי, שתנאי כזה אינו אלא 'פטומי מילי בעלמא' לפי שהלוקח היה לו להתנותו, שהוא לטובתו, ולא על המוכר (כעין דאמרינן בב"מ סו.), ואולם מצד אחד הוא כתנאי, שאם לא יכתבו השטר — בטל המקח, שכיון שענין זה הוא לטובת המוכר — ודאי תנאי הוא, ואם חוזר מהתנאי — בטל המעשה. אבל אין בתנאי כזה לחוב למוכר, שלא אמר כן אלא לפטומי מילי, כאמור. (רא"ש. וע"ע חו"מ רמג, ז בסמ"ע ובט"ז).

(ושיטת בעל העיטור, שאף בתנאי ד'על מנת' ניתן לבטל את התנאי. וע' חו"א אה"ע נג, ג.)

(ע"ב) 'לא צריכא באתרא דקרו ליה לצימדה ולבקר בקר ואיכא נמי דקרו לבקר צימדה' — לגרסה זו משמע שרוב בני אדם קוראים לצמד 'צמד' ומיעוט קוראים לבקר 'צמד'. (עפ"י תוס' להלן צב. בהגר"א רכ סקי"א). ואולם רשב"ם גרס 'באתרא דאיכא דקרו ליה לצמד צמד ולבקר בקר ואיכא נמי...' — משמע לכאורה שאף בפלגא ופלגא סוברים חכמים שאין הדמים ראייה. (וכן נקטו הפוסקים — ע' טושו"ע ורמ"א שכ"ח — בשם הרמ"ה; ש"ך שיב סק"ד. אכן מלשון רשב"ם להלן צב. יש לדייק כפי גרסא דידן, דרובא קרו לצמד צמד ולבקר בקר. ושיטתו צ"ע).
ואולם אם רובם קוראים גם לבקר 'צמד' — מודים חכמים שהדמים מוכיחים שכוונתו גם על הבקר. — כן כתב הרמ"ה והובא בטור וברמ"א — רכ"ח. וכן משמע בתוס' להלן צב. ד"ה וליחזי ובב"ק מו סע"א, וב'תרומת הדשן' שכג.
הב"י (שכ) כתב בשיטת רשב"ם, שאפילו הרוב קוראים גם לבקר 'צמד' אין הדמים ראייה, שיכול לומר אני מן המיעוט שאין קורין לבקר צמד. ועש"ך וקצוה"ח ר"ס שיב).

כתבו ראשונים (ע' רשב"ם ורא"ש להלן רפ"ו ובב"ק רפ"ג ובתוס' שם. וע' קצוה"ח שיב סק"ב), שאפילו חכמים מודים שהדמים מודיעים, כל שאין סתירה והכחשה מצד הלשון; כגון, מוכר שור לחברו ונמצא נגחן, ואין ידוע אם נמכר לחרישה או לשחיטה — אם שילם לו דמי שור לחרישה, הרי זו הוכחה שקנהו לכך, וחזור.

(ובאור הדבר, ששיטת חכמים שהדמים אכן מורים ומודיעים על כוונתו, ואולם בכל מקום שהגידון על משמעות הלשון, אין הכוונה קובעת אלא משמעות הלשון מצד עצמה, היא הקובעת, ולכן גם אם הדמים מודיעים על כוונתו, אין בדמים כדי להגדיר את הלשון. (ור' יהודה סובר שהדמים מודיעים על הלשון. וכשם שכל פרטי ההלכות שבפרקים הללו, מבוססים על הלשון שקבעו חכמים, הגם שמצד לשון בני אדם אין מנהג מסויים באותו מקום, כך גם הדמים קובעים את הלשון כאשר אין לשון קבועה ומסויימת). ואולם כאשר לא חסר בעצם הלשון, וכל הגידון הוא על הכוונה — כולם מודים שהדמים מודיעים. — 'הידושי הגר"ח על הש"ס').
עוד כתבו (עתוס' ב"ק מו. ולהלן צב. ועוד), שאם חזקת ממון מסייעת לדמים — הדמים מודיעים. וע"ע תה"ד — שכג.

עוד בענין 'הדמים מודיעים' התוספו בו דברים:

לגרסת ספרים דידן, מובנת דעת חכמים, דהרוב או הסתם קורין לצמד צמד, וגם אם הקונה הוא מן המיעוט, היה לו לפרש, ומדלא פירש — הפסיד, כשאינו מוחזק. אבל לגירסת רשב"ם 'דאיכא דקרו לצימדה צימדה', קצת קשה להבין מדוע לא יכריעו הדמים בספק שקול, כפי שאומר השכל הישר, במקום לומר שנתן מתנה לאדם שאולי אינו מכירו.

ולואל דמסתפינא היה נ"ל לחדש דאם הסכום מכוון לגמרי לצמד ולבקר, הכל מודים שהדמים מודיעים. אלא שכאן מיירי שהוא הרבה יותר מצמד, אך גם לא בדיוק כצמד ובקר, ור' יהודה אויל בתר הקרוב, היינו אם מאתיים וזו קרובין יותר למחיר צמד ובקר מניחין שנתכוין לזה. אולם רבנן חוששין לרמאים שנוקטים במכוון לשון דו משמעית באופן שמשיגים מיד הסכמת המוכר, ואח"כ באין בטענות סבירות שנתכוונו ליותר, וכוונתם להשיג הכל במחיר נמוך, אם המוכר רך לבב וכד', הגם שמכניסים עצמם לסיכון שיפסידו אם יתעקש הלה ויבוא לדין.

ולפי"ז נראה לי דשני התירוצים דלהלן ('מאי אין הדמים ראייה דקתני, דהוי ביטול מקת. ואב"ע כי אמור

רבנן אונא...') — אמת, דהיינו אם מיד מציע הקונה ביטול מכה, הדעת נותנת שהלך בתום לב, אולם אם עומד על שלו ומתעקש בטענותיו, אמרינן ליה אף דמיך לא תקבל, כי מן הסתם הסכמת ל'מתנה', היינו להפסיד המותר חנם אם יתעקש הלה, כי הדברים מראים שאתה בא בטרונאי. [וגם י"ל בפשוט יותר, שאם הדמים מכוונים לבקר וצמד, אז נוקטים תירוץ קמא, ואם אין הדמים מכוונים אז אומרים מתנה יהיב ליה]. ועיין. (בדרך טובים)

דף עח

'הוא הדין דאע"ג דלא אמר ליה חמור וכליו נמי אוכף ומרדעת מכורין, והא קמ"ל דאע"ג דאמר ליה חמור וכליו, שק ודיסקיא וכומני לא קני' — ותוספת 'וכליו' שהוסיף, מה באה לומר? — שאילו אמר 'חמור' בסתמא, כאשר אין לו אוכף ומרדעת, אינו חייב ליתן לו אלא החמור, וכיון שאמר 'חמור וכליו', אם לא נותן לו כלים לרכיבה, הרי המכר בטל. (ריטב"א)
 (בספר 'חדושים ובאורים' כתב שאף שייתר בלשונו, עשוי אדם לפרש ממכרו, הגם שמועיל גם בסתם, וזה מה שהשמיענו תנא דברייתא. (ולא הזכיר דברי הריטב"א). ואמנם כבר כתב הרשב"א (בשו"ת ח"ב ער. מצוטט לעיל סד), שלא תמיד אומרים שיתור לשונו בא להוסיף דברים, ואין לנו לומר כן אלא במקומות שאמרו חכמים).

(ע"ב) 'על כן יאמרו המושלים וגו', המושלים — אלו המושלים ביצרים, בואו חשבון — בואו ונחשב חשבוננו של עולם...' — המושלים ביצרים מגלים לנו, כי הצורך להכנס לעולם של רוחניות ולהתגבר על היצר הוא — לחזק את המחשבה והחשבון, ובוה 'בונה' האדם את עצמו. המחשבה היא המקשרת גוף ורוח, והיא המקשרת גם עולם-הזה ועולם-הבא בעבודת האדם. ומה ההיפך של מחשבה וחשבון? 'שמהלך אחר שיחה נאה'... — אדם הנמשך אחרי שיחה נאה, אוהב לדבר על הא ועל דא, אבל אינו אוהב לחשוב. השכל העיוני מביא למחשבה מסודרת ומעמיקה שאין דמיונות מעורבים בה. כאשר משוים את המהלך אחר שיחה נאה עם בעל שכל עיוני, ניכר הבדל גדול ביניהם בהתנהגותם והתפתחותם...
 דוגמה אחת: הרוצה לשמור את עיניו מוכרח לחזק את כח המחשבה שלו. 'אין מחשבת העריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה' — כתב הרמב"ם (סוף הל' איסורי ביאה). אם הלב פנוי ממחשבה של תורה וחכמה, כמעט אין שום אפשרות לשמור את העינים. ובדוק ומנוסה הוא: אם ההולך ברחוב עסוק באיזו קושיא ומתאמץ לתרץ אותה, אין עיניו משוטטות להביט אנה ואנה כי אין לו שום ענין במה שמסביב לו'. ... (מתוך 'עלי שור' ח"ב עמ' רסא-ב. וע"ש עוד בח"א עמ' ריד).

— גם הצדיק המושל ביראת אלקים, אומר 'בואו' — אתה ואני יחדו, כי גם הוא צריך להמשיך להתבונן תמיד ולחשב דרכיו ומעשיו, וכדברי רבנו יונה בכמה מקומות (בשערי תשובה ג, טו; ב, ט כב כג).

ועל ידי כן, שעושה חשבון לעצמו, אך אינו מסתפק בכך, אלא מלמד גם את אחרים להגיע למעלת 'מושל', ומשתף בחשבון זה את עצמו עם חברו, עי"ז הוא מצליח לבנות ולכונן, הן את עצמו הן את חברו. (עפ"י ברכת אברהם).

א. אם היא עומדת בסימטא (או ברשות של שניהם, המוכר והקונה) — במשיכה. ונחלקו רב ושמואל במידת המשיכה, כנ"ל. (ורבנו תם סובר, שאף מסירה מועילה בסימטא, דלא כרשב"ם ור"י ועוד).

וכן אם היא ברשות הרבים, יכול למשכה לסימטא. אם היא ברשות המוכר (או ברשות המשותפת, או חצר של אדם אחר. עתוס') — שוכר ממנו את מקומה ונקנית לו בקנין 'חצר'. ומשיכה בתוך רשות הרבים אינה מועילה, אולם ניתן לקנותה שם ב'מסירה' — שאוחז בחבל שלה וכדומה, ללא שמזיזה ממקומה. (ונחלקו ראשונים אם צריך מסירה מיד המוכר ליד הקונה ממש, או די שאוחזה במצות המוכר). ואם אמר לו 'לך משוך (לסימטא) וקני' — נחלקו תנאים אם בדוקא הוא, ואינו קונה אלא במשיכה, או יכול לקנות אף ב'מסירה'. (והלכה כחכמים ש'קפידא' הוא. קצח, ז).

(ניתן לקנות ספינה גם בקנין חליפין, וב'אגב קרקע'. אבל לא ב'שטר').

ב. נחלקו תנאים אם 'אותיות' נקנות במסירה. (רבי. וכן סברו אמיר ורב אשי. וע' בראשונים גרסאות חלוקות), או לא די במסירה לבדה אלא צריך לכתוב שטר נוסף. ומפרש בו 'קני לך הוא וכל שעבודו' — רב פפא. (כן דעת חכמים. וכן נפסק בשו"ע סו, א).

ומסירה שאמרו כאן — כתבו כמה ראשונים שאינה מועילה ללא שיגביה, (או שימשוך — בשק מלא שטרות שאין דרכו בהגבהה), אלא נקטו לשון 'מסירה' משום שבשטרות צריך מסירה מיד ליד, או כדי לומר שצריך 'דעת מקנה' ואינו מועיל לזכות מן ההפקר בשטרות, לפי שאין גופן ממון, או מפני טעמים אחרים. (אם כתוב בשטר שמשעבד עצמו לכל המוציא שטר זה — י"א שנקנה במסירה (או ב'חליפין') ללא כתיבה. ויש חולקים. ע' תה"ד — שלא, ומובא ברמ"א סו, א; ש"ך שם).

יש סוברים שאין 'אותיות' נקנות ב'חליפין' (רב יהודאי גאון; רמב"ן — מובא בשה"ת נא, ועוד. והתוס' בב"ק יד: נסתפקו בדבר. ויש שסברו שמועיל. ע' במובא בתה"ד שלא).

קניית שטר-חוב אגב קרקע — מחלוקת הראשונים; להרי"ף, הרמב"ם, וכ"נ בשו"ע (סו, י) — קונה. ולר"ח, רא"ש וכ"נ ברמ"א שם — לא קנה. ועתוס' יבמות קטז. ד"ה אותיות.

(ואם המנהג פשוט בין הסוחרים ששט"ח נקנה ללא כתיבה ומסירה — קונה, וכדין 'סיטומתא'. וע' בשו"ת מהר"ם לובלין — כב).

נחלקו ראשונים על עצם מכירת שטר-חוב, האם תוקפה מן התורה או מדרבנן.

דף עז

קלג. מהי מחלוקת התנאים האם 'הדמים מודיעים' אם לאו?

המוכר את 'הצמד' ונתן דמים יתרים כדמי הצמד והבקר יחדיו, ובמקום שרוב (או חלק. ע' ראשונים) קוראים לצמד 'צמד' ולבקר 'בקר' ויש גם שקוראים לבקר 'צמד' — האם הדמים שנתן הלוקח מהוים הוכחה שכוונתו היתה גם לבקר (ר' יהודה), או אין הדמים הוכחה (חכמים). והלכה כמותם. רכ"ד ח, ואזי, אם ההפרש בין מחיר הצמד לדמים שנתן, אין הדעת טועה בו — קנה את הצמד, ועודף הדמים — מתנה. ואם הדעת טועה — אין כאן מתנה, והרי זה כשאר דיני אונאה, שבשטרות — קנה ומחזיר אונאה, יתר מכן — בטל המקח.

ואולם אם כולם קוראים לצמד 'צמד' ולא לבקר — הכל מודים שלא קנה את הבקר. ואם כולם (או אף רובם. כ"כ הרמ"ה ומובא בטור וברמ"א) קוראים לבקר 'צמד' — הדמים ראייה שכוונתו היתה לבקר. (כתבו ראשונים, שאף חכמים מודים ש'הדמים מודיעים', כאשר אין סתירה מצד הלשון, (כגון: להוכיח אם השור נקנה לרידיא או לחרישה). וכן כתבו, שאם חזקת ממון מסייעת לדמים — הדמים מודיעים לכו"ע).